

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw“

Redactie-sekretariaat: Postbus 7176 te Amsterdam.

Administratie: Rotterdamse Rijweg 174, Rotterdam-8

E. R. POSTMA — EINDHOVEN

PSALM 133

„Verbeteringen“ — geen verbetering!

Psalm 133 lijkt zo'n „lieve“ psalm. Bijgevolg werd hij bij alle mogelijke en onmogelijke gelegenheden gezongen. Bij voorkeur bij dié gelegenheden waar op de een of andere manier het „lief zijn voor elkaar“ onderstreept moest worden. Als daar zijn: de beëindiging van een familieruzie of het beklonken einde van een kerkelijke broedertwist.

Overigens lieten de mysterieuze verbanden tussen Aärons (lange) baard, de dauw van de Hermon en de bergen van Sion wel een licht gevoel van verbijstering achter, maar op den duur wende dat wel en je zong je toch toe naar het hoogtepunt: waar liefde woont, gebiedt de HEER den zegen. Wat er dan met die baard en die berg in de berijming of vertaling gebeurde, was niet zo belangrijk.

De uitleggers-van-professie interesseerde 't wel. De een vindt de geschiedenis van de exegese van vers 2 niet meer of minder dan een lijdensgeschiedenis. Elke poging deze woorden tegen de een of andere historische achtergrond te lezen, acht hij een grouwelijke mishandeling.

Een ander constateert: de psalm is ronduit ondenkbaar. Een volgende schiet te binnen, dat het „samenwonen van broeders“ ook in Deut. 25 : 5 te lezen valt, en dus denkt hij aan het leviraats (zwager)-huwelijk. Een vierde past enkele kunstgrepen toe op de hebreeuwse tekst en verklaart daarna: de psalm heeft geen enkele betrekking op Israël's cultus, maar hoort thuis in het alledaagse leven en is zo iets als een poëtische groet, op de lippen van de gast die de drempel van een „Bruderhaus“ overschrijdt.

't Fraaiste is ongetwijfeld de vondst van ene Praetorius. Via Hermons dauw (en enige „tekstverbeteringen“) komt hij op de verheffende gedachte: ode aan een waterleiding...

Intussen dachten oude kerkvaders al aan de hereniging, na de ballingschap, van de sinds Rehabeam gescheiden stammen van Israël. Of een dergelijke hereniging inderdaad heeft plaatsgevonden, lijkt nog steeds erg twijfelachtig.

De broeders wonen samen!

Hoe dan ook — waarover dadelijk meer — de dichter is bewogen, geroerd door het samenwonen van broeders: hoe goed, hoe liefelijk is dat.

Goed — dat doet je denken aan het „basso continuo“ van Gen. 1: en God zag, dat het goed was. 't Stemt tot voldoening. Daar is maar één woord voor: goed. Of nee — het is ook „liefelijk“. Het is zo liefelijk als de aanblik van Naomi vóór haar ontluistering in Moab.

Dat wonen van broeders „óók samen“ brengt de zanger in verrukking. Bij tijd en wijle wil het wordeke „ook“ niet anders doen dan sterke nadruk op het volgende woord leggen. Dan laat hij dus zijn vreugde blijken op het sámen-wonen der broeders, met het volle accent op „samen“.

Dat is wel eens anders geweest, blijkens Ps. 120. In de ballingschap woonde Israël verspreid van Mesech tot Kedar, van het barre noorden tot het verre zuiden. De ballingschap was dan ook de straf der verstrooiing... Maar zij kent ook een keerzijde: wanneer gij u tot den HERE, uw God, bekeert... dan zal Hij u weer vergaderen uit al de volken, naar wier gebied Hij u verstrooid heeft (Deut. 30 : 2, 3; Neh. 1 : 8, 9; enz.). Tussen verstrooid zijn en vergaderd worden, sámen wonen, ligt een afstand, zo groot als tussen hel en hemel, vloek en zegen. Gods zégen is weergekeerd in Jeruzalem — dat blijkt: broeders, volksgenoten, stamgenoten, wonen weer sámen! Is dat niet goed, liefelijk — een verkwikking?

Van beeld tot beeld

De uitdrukking „samenwonen“ wordt des te begrijpelijker, wanneer men bedenkt dat slechts een kleine groep israhëlieten terugkeerde, en dat deze zich aanvankelijk op een betrekkelijk klein gebied moest vestigen: in en rond Jeruzalem.

De vreugde is er niet minder om, zoals blijkt uit de buitelen de beelden. Buitelen is eigenlijk niet het goede woord: 't is meer een afdalende reeks gezien het drie

maal herhaalde „nederdalen“ (vgl. het art. „Het Hoofd van de Familie“, van C. P. Plooy, Opbouw, 17e jrg., nr. 41).

De liefelijkheid van het samenwonen wordt eerst vergeleken met de heilige olie, waarmee Aäron bij zijn zalving is overgoten. De vervaardiging van deze zalfolie wordt beschreven in Ex. 30 : 22-33. De bestanddelen mogen samen 1500 sikkels (1 sikkels = 16.37 gr.), dus ruim 245 kilo, waaraan 1 hin (= 6.074 l.) olijfolie werd toegevoegd. De aanmaak geschiedde dus in geweldige hoeveelheden, maar diende ook om tent der samenkomst, ark enz. te zalven, evenals Aäron en zijn zonen. Deze zalf mocht door niemand privé gemaakt, of voor/door een onbevoegde gebruikt worden.

Is olie symbool van de Geest, dan is het woord uitgieten, uitstorten in Hand. 2 even begrijpelijk als het nederdalen, nedervloeiën in Ps. 133.

In de beeldspraak duikt nu, als een droom in een droom, een nieuwe beeldspraak op: de baard, de baard van Aäron die neder-golft op de zoom van zijn klederen. Vroeger sprak men wel van een „aärons-baard“ — bedoeld werd een lange, niet bijgeknipte baard. Dit, o.g.v. Lev. 21 : 5 — ten onrechte, want daar gaat het om kanaänietische rouwgebruiken. Zongen we vroeger van „d'olie“ die „baard en klederszoom“ doordrenkt — de Nieuwe Vertaling (zie boven) is accurater. Bovendien zal bij „klederszoom“ te denken zijn aan de versterkte halsopening (col) van het officiële ambtsgewaad: de halsopening zal rondom een rand hebben van weefsel als bij een pantser, opdat het niet scheure (Ex. 28 : 32; 39 : 23). Klaarblijkelijk gaat het om het staatsiekleed van Aäron (en zijn zonen).

Van beeld tot werkelijkheid

Langs de geleide-draad van het woord „nederdalen“ komt de dichter tenslotte bij de dauw van de Hermon die nederdaalt op de cols, de bergen van Sion. Met dankbaarheid citeren we het genoemde artikel van collega Plooy: „Reizigers in Palestina hebben het merkwaardige verschijnsel opgemerkt en beschreven, dat overdag door de hitte wolken waterdamp gevormd worden uit de sneeuw boven op de Hermon, die dan tegen de avond met een koude luchtstroom worden meegevoerd naar lager gelegen streken en daar als avonddauw neerslaat... het veel lagere bergland van Sion wordt door de dauw vruchtbaar gemaakt.“

De zegen van de dauw is goed, liefelijk, een verkwikking voor Sions bergen.

Begonnen bij Aäron, is de dichter

met zijn beeldspraak terechtgekomen bij Sion. Is het louter toeval, dat „in het gebed voor de gezalfde“ (Ps. 132) David en Sion in het vizier kwamen? Anders gezegd: in de ene psalm vinden we het begrippen-paar koning-Sion, in de andere: hogepriester-Sion. Uit de ballingschap keerde niet alleen Zerubbabel, een zoon van David terug, maar ook Jozua, een zoon van Aäron (Neh. 12 : 10; Zach. 3). En wat een hogepriester in Sion betekent is duidelijk: ook het ambt der verzoening kan weer volledig functioneren. Wat doet een hogepriester anders dan (uit naam van God) het leven teruggeven aan zondaars die strikt genomen hun leven verbeurd hadden? Wat een zegen voor 't volk! Dat vindt de dichter ook: want daar (in Sion) gebiedt de HERE de zegen: leven tot in eeuwigheid. Leven, echt leven is pas een zegen als het doordrenkt is van Gods verzoening. Dan kan het leven voor Israël, na de ballingschap, echt opnieuw beginnen. Zo goed als het nieuwe leven van het nieuwe Jeruzalem een zegen is van de Messias, de gezalfde Koning en Hogepriester. En Hem staan, zeker ook voor het nieuwe Israël, Gods oude verbondswaarden voor ogen: gij zult Mij een koninkrijk en priester zijn (Ex. 19 : 6). Waarom (Zondag 12 H.C.) worden wij ook al weer christenen, d.i. gezalfden genoemd?!

IN DIT NUMMER

Pagina 93

Ds E. R. Postma,
Psalm 133

Pagina 94

Ds H. Smit,
Geloofsverwachting en
regelmaat (1)Prof. C. Veenhof,
„Armen van geest“

Pagina 96

D. W. L. Milo,
Sprookje

Pagina 97

H. Langerak,
Na Carnaval

Pagina 98

Boekaankondigingen
Persschouw (vervolg)

H. SMIT — DEN HELDER

Geloofsverwachting en regelmaat (1)

Wanneer we trachten na te gaan, hoe onze kerkleden de ontwikkeling van het eigen kerkelijk leven beoordelen, dan hebben we al gauw een bonte „lappendeken” van meningen voor ons! Terwijl de één erg blij is, dat zijn kerk mag voortgaan op de beproefde paden van de vaderen, klaagt de ander er juist over, dat de kerk haar oude sleurgang weer heeft hervat. Terwijl de één verontrust is over de vernieuwingsdrang (bij voorbeeld op liturgisch gebied), schijnt voor de ander het werkelijke leven van de kerk zich pas in die vernieuwing te openbaren. De opiniepeiler zal beslist niet kunnen besluiten tot een „onder ons gangbare” mening! Nu kunnen we natuurlijk opmerken, dat gangbare meningen over het algemeen geen begeleidend verschijnsel zijn van kerkelijke bloei. Maar dat zou niet meer dan een handigheidje zijn, waarmee we ons van de zaken afmaken.

Laten we maar eerlijk bekennen, dat het wel wat teleurstellend is, dat de blijdschap niet algemeen is en dat tevredenheid en enthousiasme zo vaak als „keerzijden” onbehagen en verontrusting met zich meebrengen.

Nu zal wel niemand erin slagen een afdoend en compleet overzicht te geven van de oorzaken van dit verschijnsel. Wel kan men — meer bescheiden — enkele zaken naar voren brengen, die ook een rol spelen.

In dit artikelje wil ik iets zeggen over de zo moeilijk te vinden harmonie tussen geloofsverwachting en gewone regelmatige voortgang. Ik geloof dat dit een zaak is, die op de achtergrond in menige discussie een rol speelt. Het moge me vergund zijn een tamelijk uitgebreid uitstapje te maken. Ik beloof daarbij, dat we weer op de begane grond van het eigen kerkelijk erf zullen belanden.

■ Jeremia 29 : 4-6 en 2 Thess. 3 : 10-12

In Jer. 29 vinden we de inhoud van de brief, die de profeet zond aan de ballingen in Babel. Die ballingen leefden in de gespannen verwachting van een zeer spoedige verlossing. Deze verwachting was door hun „profeten” gewekt. En nu moet Jeremia die ballingen bevelen huizen te bouwen om die te bewonen, tuinen aan te leggen voor een geregelde voedselvoorziening, het leven van gezin

Kerkelijk Leven

en huwelijk normaal voort te zetten om zo de weg van de toekomst op te gaan.

Hoe moet dat bevel van de HERE overgekomen zijn! Deed het niet buitengewoon „ongeestelijk” aan? Verbrak het niet het bezielde geestelijke leven in de blijde verwachting van Gods verlossingswerk? Men leefde in een geestelijke „dolle-dinsdag-stemming”. De tijd was als het ware stilgezet! De gewone dingen van het dagelijkse leven konden niemand meer echt boeien. De gespannen verwachting brak de gewone levensregelmaat!

Maar zal Jeremia's brief niet precies het omgekeerde doen? Zal die brief, wanneer men er naar luistert, niet de levensregelmaat herstellen ten koste van de geloofsverwachting? De klok tikt weer, de dingen hernemen hun gewone gang. Zal nu het gelóóf niet sterven?

Misschien zegt iemand, dat Jeremia's brief ons niet rechtstreeks aangaat. Maar is dat zo? Lees dan eens die verzen uit 2 Thess. 3! Paulus beveelt de gemeenteleden stevig aan het werk te gaan, hun eigen brood te verdienen en zich normaal te gedragen. Ook hier een woord, dat weinig „geestelijk” aandoet. Hoofdstuk 2 vertelt ons, dat men te Thessalonika in de gespannen verwachting van de spoedige wederkomst leefde. En dat zal zeker één van de oorzaken van die merkwaardige „luiheid” geweest zijn. Weer werd — net als bij het oude Israël — de klok stilgezet. Men maakte geen geschiedenis meer. Sommigen gingen leven als „troebadoers van God”. Eet maar waar je wat krijgt! En verder... het oog naar boven!

En dan wéér die merkwaardige domper op de bezieling. Het bevel van de Geest schijnt zo ongeestelijk. Zal de regelmatige levensvoortgang niet hersteld worden ten koste van de geloofsverwachting? Is het niet het één of het ander?

Toch kan niemand ontkennen, dat we met het bevel van de HERE zelf te doen hebben. Hij beveelt zijn volk kennelijk de geloofsverwachting te bewaren in de regel-

maat van het levenspatroon, in de gewone dagelijkse orde. Gemakkelijk? Zeker niet. Ik denk aan Augustinus' gebed: „Here, geef ons wat U beveelt... en vraag dán wat U wilt!” De kracht tot gehoorzaamheid is ook hier een genadegeschenk van God.

■ Mattheüs 24 : 37-42

Het is inderdaad niet gemakkelijk de geloofsverwachting te bewaren in de regelmatige voortgang van het leven. Dat blijkt duidelijk uit de verzen van Matth. 24, die handelen over Noach's tijdgenoten. Zij waren doende met eten, drinken, huwen en ten huwelijk geven... en zij bemerkten niets!

Hoe zouden ze ook iets bemerkt hebben! Ze waren gevangenen geworden van geneugten en van regelmaat, van plezier en van levensritme! Noach's handelwijze „pakte” eenvoudig niet. Inderdaad, dat kan een mens worden! Een gevangene van vitaliteit en levensritme, een gevangene van zijn arbeid, van zijn toekomstverzekering! En dan... dan bemerkt hij niets meer!

Zo waren Noach's tijdgenoten. Zo is de mens van de toekomst. Dat heeft de natuurlijke mens in zich. Toch zullen er op die grote dag twee op het land zijn..., twee bezig met de broodbereiding. Ook het ware kind van God is bezig met de regelmatige levensgang, met eten en drinken, met voorzieningen. Weer treft het ons, als we de verzen 40 en 41 erbij nemen: Het is blijkbaar niet goed, als de geloofsverwachting de regelmaat gaat breken. Het is natuurlijk niet goed, als de kracht van de regelmaat de geloofsverwachting kapot maakt.

De HERE vraagt ook hier, dat we de geloofsverwachting zullen bewaren in het gewone... op het land, bij de molen!

■ Een christelijke kunst

Ik denk niet, dat het voor Israël erg moeilijk was de HERE geestdriftig te loven, toen het voor het eerst met het manna kennis maakte.

Het is ook helemaal niet moeilijk de geregelde levering van het gewone dagelijkse brood te beantwoorden met een sleur-dankgebed.

De HERE voor dat gewone regelmatig geleverde dagelijkse brood loven en prijzen met de eerbiedige verwondering, die Israël moet hebben gekend, toen het voor het eerst manna regende... dát is een christelijke kunst!

„Geef ons wat U beveelt... en vraag dán wat U wilt!”

Voor dit maal genoeg. Een volgende maal hoop ik mijn belofte waar te maken en na deze — naar ik dacht zinvolle — rondreis weer te landen op ons konkrete heden-daagse kerkelijke erf.

BIJBELSE RAADGEVINGEN

Elkaar niet onnodig belasten of binden.

Galaten 5 : 1

De christelijke vrijheid is een kostbaar goed.

Het is de vrijheid, die ons in Christus geschonken is om in alles te mogen leven naar de wil van onze hemelse Vader, overeenkomstig het voorbeeld, dat Christus Zelf ons gegeven heeft, zonder ons te laten ophouden door voorschriften en geboden, die slechts leringen van mensen zijn.

Paulus schrijft aan de Christenen in Galatië: 'Waarvoor zijn we anders door Christus bevrijd dan om in vrijheid te leven? Hón je daar dus aan, en zorg dat je niet opnieuw onder het slavenjuk terechtkomt'.

Het schijnt wel alsof Christenen er telkens weer op uit zijn elkaar die vrijheid te ontnemen, door te willen binden aan voorschriften, tradities, gebruiken, waaraan Christus ons niet gebonden heeft. Dat was niet alleen zo bij de joodistische Christenen in Paulus' dagen. We vinden het heden ten dage nóg in de kerk.

Er zijn predikanten die in hun preken de gemeente kunnen belasten met voorschriften, die naar hun inzicht behoren tot een waarachtige christelijke levenswandel, zonder dat de grond ervoor uit de Bijbel is af te leiden. Er kunnen kerkeraden zijn, die bij het uitoefenen van hun opzicht en tucht en bij het ambtelijk vermaan een gezag zich aanmatigen, dat niet de eigen verantwoordelijkheid en mondigheid van de gemeenteleden eerbiedigt.

Omgekeerd kunnen er gemeenteleden zijn, die hun predikant of kerkeraad binden willen aan tradities en gebruiken, die zij, als zijnde niet op Gods Woord gegrond en door Christus verordend, terzijde hebben gesteld.

Wij mogen elkaars leven niet belasten met dingen die de HERE ons niet oplegt. Wij mogen van ambtsdragers niet vragen gewoonten en gebruiken te volgen, welke niet behoren tot hetgeen de Heer Jezus ons te onderhouden bevolen heeft.

Daarmee tasten we de christelijke vrijheid aan. En de gevaren die daaraan verbonden zijn zien wij duidelijk, in wat Paulus in zijn brief aan de Galaten ons van Petrus en Barnabas mededeelt. Door toe te geven aan de joodistische ijveraars, die niet met gelovig geworden heidenen aan dezelfde tafel wilden eten, stonden ze de waarheid van het Evangelie in de weg en kwamen tot huichelarij.

Bilthoven.

B. Telder

C. VEENHOF - KAMPEN

„Armen van geest”

Een van de — bedenkelijke — eigenaardigheden van de propagandisten van een „revolutionair evangelie” is het soms schandelijke misbruik van Schriftwoorden waaraan zij zich schuldig maken. De woorden van profeten, apos-

telen en Jezus Christus worden soms zelfs door hen gehanteerd met een tendens die zo ongeveer het tegenovergestelde is van wat dezen daarmee wilden zeggen.

Vorige week wees ik op een ergelijk misbruik dat van de eerste zaligspreking: „zalig zijn de armen van geest” werd gemaakt. Het optreden van boeren in een land in Zuid-Afrika kwam in een televisie-uitzending ter sprake. Deze boeren gingen eigenmachtig over tot het „bezetten” van gronden. De regering trok toen de steun in aan de organisatie die opgericht was om hen voor te lichten en te helpen.

Nu zouden „de kerken” — welke zijn dat? — deze boeren gaan helpen! En toen in die uitzending een dame vroeg wat die hulp met het Evangelie te maken had, antwoordde de „uitzendingende” dominee vlot: Jezus heeft gezegd: zalig zijn de armen van geest.’ Daarmee was dat probleem opgelost!

☆☆☆

We willen deze „zaligspreking” wat van naderbij bekijken.

Het eerste wat een eerbiedig bijbellezer opvallen moet is dat Christus dit woord spreekt tot zijn discipelen.

Mattheüs schrijft: „Toen Hij, Jezus, nu de schare zag, ging Hij de berg op en nadat Hij zich had nedergezet, kwamen zijn discipelen tot Hem. En Hij opende zijn mond en leerde hen, zeggend: „Zalig de armen van geest”.

Lucas zegt dit nog wat duidelijker. Bij hem lezen we namelijk (6:20): En Hij hief zijn ogen op naar zijn discipelen en zeide: Zalig, **gij**, armen.

Uit wat zo in de Schrift staat moet geconcludeerd worden dat deze — en de andere — zaligsprekingen door Christus uitdrukkelijk tot zijn discipelen werden gesproken. En dat zij dus alleen hen gelden. Een generalisering van deze zaligsprekingen tot andere categorieën van mensen is reeds daarom in strijd met de Schrift, in strijd met de eigen bedoeling van de Heiland.

☆☆☆

Maar hiermee is nog niet alles gezegd.

Christus spreekt inderdaad in eerste instantie van „armen”, van armen in de gewone zin van het woord. Dat wil zeggen: van mensen die gebrek hebben aan hun

primaire levensbehoeften, brood, kleding enz. Het woord armen betekent zelfs in de eerste plaats bedelaars.

Maar — Jezus zegt er volgens Mattheüs nog wat bij! Hij spreekt namelijk van armen van geest.

Ten aanzien van dit woord heerst nog al wat misverstand.

Men zag er dikwijls een soort beperking in. Niet arm aan geld en goed, niet arm aan geluk, niet arm aan kinderen, maar arm van geest! Men vatte het dan op als arm aan geestkracht, geestigheid, levendigheid, oorspronkelijkheid. Iemand die arm van geest is is dan iemand met beperkte geestelijke capaciteiten. Iemand wiens denken of spreken nooit vonkt. Een simpele ziel. Een eenvoudig, onontwikkeld — tegelijk ook tevreden — mens.

Men heeft dit woord ook vaak een „religieuze” inhoud gegeven. Een arme van geest is dan iemand die weet dat hij een arme zondaar is. Schuldig en verdorven. Dat hij in zichzelf voor God niets is, niets heeft, niets kan. Geen enkele pretentie ten opzichte van God heeft. De uitdrukking „arm van geest” duidt dan de gesteldheid aan die de mens moet kenmerken om voor God te kunnen bestaan, om door Hem aangenomen te worden. Met geld en goed heeft deze armoe dan niets van doen. Een straatarme in aardse goederen kan dan deze armoe missen. Bij een schatrijke kan ze gevonden worden.

☆☆☆

Christus bedoelt hier evenwel wat anders. „Geest” duidt hier namelijk het innerlijkste van de mens aan. Dat waarin van de zijde van de mens de gemeenschap met en de zelfbepaling ten opzichte van God wortelt. De „arme van geest” die Christus bedoelt is zo een „gewone” arme, een berooide, een bedelaar. Maar dan een die door zijn armoe tot in de kern van zijn bestaan wordt geraakt, er mee worstelt, er ook door gebogen. Maar die tegelijk in alle nood en met alle nood tot de levende en barmhartige God vlucht.

Het is kort en goed een arme die zijn armoe voor Gods aangezicht doorleeft, in het geloof doorleeft, en steeds weer, dikwijls na veel strijd, blijft zeggen dat God goed is!

☆☆☆

Het is daarom door en door onjuist dat Christus met deze woorden armen, berooiden, bedelaars, onderdrukten, uitgezogenen als zodanig zalig spreekt. Hij zegt hun het koninkrijk Gods niet toe in hun kwaliteit van arm zijn zonder meer. Hij zegent hier niet het proletariaat als proletariaat! Wie dat zegt perverteert deze zaligspreking radikaal.

Nee, Christus ziet discipelen voor zich, zijn discipelen. Dat wil

zeggen: mensen die, met hoeveel misverstand en gebrek ook, Hem van ganser harte vertrouwen en alles van Hem verwachten. Die discipelen zijn arm. Arm in de gewone zin van het woord. Er zijn althans veel van zulke armen onder hen. Maar Christus ziet dat deze discipelen in en met hun armoe de toevlucht tot God en tot Hem nemen. En dan zegt Hij: Jullie zijn zalig, ondanks jullie armoe, want van jullie is het Koninkrijk Gods. Jullie zijn koningskinderen! Jullie delen in de schatten van het Koninkrijk der hemelen. Jullie zonden zijn vergeven. Jullie zijn verzoend met God. Jullie hebt het eeuwige heil, het eeuwige leven.

☆☆☆

Calvijn heeft ook dat woord weer zo zuiver verstaan.

Mattheüs, zo schrijft hij, drukt de bedoeling van Christus wat meer bepaald, wat nauwkeuriger uit dan dat Lucas het doet. Want het gaat Christus niet zonder meer om mensen, die er ten aanzien van eten, drinken, kleding ellendig aan toe zijn. Nee, de armoe van velen is helaas „vervloekt en onzalig”! Want er worden er velen gevonden die wel door smarten gekweld worden, maar toch niet breken met de hoogheid en de hardheid van hun harten. Op zulken heeft Christus hier niet het oog. Hij spreekt „ar-

men” zalig: „echte”, „gewone” armen. Maar dan zulken „die door rampen gedrukt en bedwongen, zich geheel aan God onderwerpen en innerlijk vernederd zich op Zijn hulp verlaten. Er is geen twijfel of zij worden arm genoemd, die door tegenspoed worden gedrukt en — beproefd”!

☆☆☆

De gemeente van Christus moet zich door allerlei „nieuwe theologen” ook niet van dit woord van Christus laten beroven.

P.S. Schlatter schrijft: Der Blick wird freilich nicht auf ihre äusserre Lage gerichtet und die Verheissung nicht durch das kleine Masz ihres Besitzes begründet; Jesus spricht von der inwendigen Not der Darbenden, aber der Darbenden, derer, die im Ringen um die Lebensmittel auch in ihrem inwendigen Leben verarmen und leiden. Der Evangelist Matthäus, 133. Cremer-Kögel Bibl. Theol. Worterbuch der Neutestl. Griechisch 11e Aufl., 938 schrijft: armen van geest zijn zij „die innerlich in d. Quellort ihrer gott bezogenen Lebens unter d. Entbehrungen leiden, die ihre Lage mit sich bringt; sie haben nichts anderes, als dass sie ihre Zuflucht zu Gott nehmen u. auf dessen Hilfe warten.” Vooral is belangrijk over deze zaligspreking en de andere A. Janse, Van de Rechvaardigen.

(Onder de indruk van een plotseling sterfgeval in de morgendienst vlak na een preek over onze financiële verplichtingen!)

Het „laatste” Woord

Ik heb mijn preek gehouden, Heer...
ik bracht de blijde boodschap. Voor de laatste keer
aan broeder Bos, wiens hart vlak vóór de zegen
van hoger hand zomaar het stopsein heeft gekregen...

Ik heb mijn preek gehouden, Heer...
ze waren stil onder mijn strenge woorden...
tot op het eind, toen ze de doodscreet hoorden
en fluisterden van oor tot oor: hij is niet meer.

Ik heb mijn preek gehouden, Heer
ik moest de mensen op hun plichten wijzen:
„de kerkschuld mag dit jaar niet hoger rijzen
de omgang met ons geld moet kloppen met de leer”.

Ik heb mijn preek gehouden, Heer
maar heb „de weg” niet duidelijk gewezen
Bos heeft van mij geen woord van hulp gekregen
hij moest „alleen” (na de collecte) naar zijn Heer!

Ik heb mijn preek gehouden, Heer
maar ’k vraag mij af, of óók die laatste keer
de troost van Zondag I hem werd geboden
de Hand van Hem, die redt uit alle noden...

als ’k weer een preek moet houden, Heer
en ik moet elke zondag: één, twee keer...
geef dat ik dan alleen mag spreken uit Uw Woord
het laatste woord, het eeuwig reddingskoord.

U vindt wel goed, dat ik uw volk vermaan
en opwek tot een vlekkeloos bestaan
maar wat U allereerst van mij uw knecht verwacht
is: licht ontsteken voor de naderende nacht!

zodat wie luistert weten kan: ik zal het Heil niet derven,
al moest ik nog in deze stond vlak voor de zegen sterven!
Bos wist waarheen hij ging, maar ach niet alle leden
der bedendaagse kerk zijn uit dit stoere hout gesneden.

P. J. O. de Bruijne

(Voor alle collega's die vinden, dat je HET niet in elke dienst hoeft te zeggen!)

Uit het Hervormd Weekblad, het orgaan van de Confessionele Vereniging.

D. W. L. MILO — VIERHOUTEN

SPROOKJE

Er was eens een arme houthakker. Hij woonde in een schamel hutje, diep in het bos. Met een vrouw en een groot gezin. Dat wel. Maar voldoende eten was er niet. Daarom werden de kinderen er op uitgestuurd, om zelf maar hun kostje te vinden. Enfin, u kent verder het sprookje.

Toen de jongste (laten we hem Klein Duimpje mogen noemen, hoewel zulk een frivole naam in een net kerkelijk blad eigenlijk niet thuisheert), toen de jongste, die natuurlijk achteraan kwam, de gevaarlijke wijde wereld introk, markeerde hij zijn weg met steentjes. Zo kon hij 's avonds veilig het nest terugvinden. Nu ja, zo veilig was dat nest niet of hij werd er opnieuw uitgestuurd. Toen markeerde hij zijn weg met stukjes brood. Weet u nog, wat er gebeurde? Juist, de vogelen des hemels kwamen, pikten de stukjes brood op... en Klein Duimpje heeft nooit de weg terug kunnen hervinden.

Een sprookje? Ja. Maar sprookjes zouden geen eeuwen lang hun bestaan rekken, wanneer ze geen diepe inhoud hadden. Sprookje komt van sproke: een gesproken verhaal, een mondelinge overlevering. Sprookje heeft bij ons meestal de klank van een verdichtsel, een leugenachtig verhaal. Jammer, want dat hoeft toch bepaald niet. De sproke is van huis uit (van dat huis uit, waar nog niemand kon lezen en waar de wijsheid van mond tot mond ging) een didactisch verhaal, overgeleverde wijsheid, het liefst nog in versvorm. Er is verschil tussen praten en spreken. We zeggen: een praatje voor de vaak, een praatje bij de haard. Maar we zeggen ook: de Sproke van Beatrijs, dat machtige vers uit de middeleeuwen. Welnu, sprookje komt niet van praten maar van spreken.

—o—

Een Delfts hoogleraar, die zich echt niet met beuzelarij bezighield, gaf eens een wijsgerige uitleg van enige sprookjes. Die wees er onder meer op, dat de „ingrediënten” van elk sprookje internationale en boventijdelijke symbolen zijn. Met die ingrediënten worden waarheden van mond tot mond overgeleverd; waarheden, die de moeite van een overlevering waard zijn. Een sprookje is dan ook niet speciaal voor kinderen — maar voor mensen, die door de raadsels heen zien. Hoewel een kind meestal het snelst de waarheid verstaat. Nog geen tien jaar geleden promoveerde iemand op het sprookje van Hans en Grietje: hij wist zelfs de historische achtergronden voor het ontstaan van deze sproke te leveren. Laten we daarom eens naar het sprookje van Klein Duimpje luisteren. De vrijheid van de exegeese is daarbij inclusief.

Het houthakkersgezin was groot en arm. Net als de wereld van vandaag: monden genoeg, maar een toer om ze te vullen. Wist u, dat China in vorige eeuwen regelmatig geteisterd werd door overstromingen, droogten, ziekten en hongersnoden, die miljoenen en miljoenen levens wegnamen? Zo bleef het volk in stand. En een oude Veluwnaar zei, sprekende over de kinderrijke gezinnen van zijn voorouders en zijn betrekkelijke welvaart desondanks: maar wie hebt het karkhof ok mét had!

Geen wonder, dat de arme houthakker zijn kinderen er op uit stuurde: gaat heen, wordt verzadigd en wordt warm. De sterken weten meestal hun plaats wel te bewaren — de zwakken worden uit het nest geduwd. Net als bij de roofvogels. Hoe zouden de volksverhuizingen vroeger zijn ontstaan? Waarschijnlijk omdat de grond alle mensen niet kon dragen om ze te voeden. Dat was zo bij Abraham en Lot. Dat was zo bij de Gothen, de Angelen, de Saksen en de Scythen en alle andere volkeren, die ontheemd raakten. Het was geen ontdekkingsdrang, geen nieuwsgierigheid — het was harde noodzaak.

Ziedaar het eerste gegeven. En Klein Duimpje, uit het huis verdreven, om land en luyd gebracht, ging beklemd de onbekende toekomst tegemoet. Hij verbrandde vooralsnog geen schepen achter zich. Als het buiten erger zou zijn dan binnen, kon hij de weg naar huis terugvinden. De band met huis, enig recht op onderdak, hield hij angstvallig vast. Als ieder kind, dat het ouderlijk huis verlaat. Als ieder mens, die op eigen benen moet gaan staan.

Hij markeerde namelijk zijn weg met steentjes. Een steen is symbool voor een onvergankelijke waarheid. Jozua richtte stenen op na de doortocht door de Jordaan. Jacob richtte een steen overeind toen de Heere met hem gesproken had. Petrus, op wiens belijdenis de kerk gebouwd is, heeft een naam, die rots betekent.

De logische reeks van in elkaar grijpende waarheden heeft in de christelijke kerk een geweldige rol gespeeld. Van dus tot dus heeft men dikwijls verder geredeneerd; en uitgaande van de Waarheid raakte men verloren tussen de waarheidjes. Het christendom heeft altijd, wanneer het tot daden moest komen, zich aan angstvallige redeneringen vastgehouden. Nog altijd wanen talloze christenen zich veilig met hun tas vol kerkelijke zekerheidsstukken: geloofsartikelen, ker-

kenordelijke pericopen, synodale uitspraken, desnoods artikelen contra de ketters opgesteld.

Maar de weg terug naar huis is nog niet hetzelfde als het huis. En de reeks afgeleide waarheden betekent nog niet de Waarheid zelf. Dat een uitspraak van vandaag (het regent, nu ik dit schrijf) morgen een ónware uitspraak kan zijn (hopelijk schijnt de zon, wanneer u dit leest) is iets, dat we vaker moesten bedenken. En... de weg terug betekent in elk geval nog geen stap vooruit.

—o—

Goed. Klein Duimpje heeft de weg naar huis teruggevonden. Al viel het tegen. Want oost-west — thuis is het ook niet alles. Hij moest er opnieuw uit. Trouwens, iemand die de buitenlucht eenmaal gesnoven heeft vindt het thuis vaak benauwd. Zo ging ons jochie weer op stap. Ditmaal zonder steentjes op zak: hij wist zich te redden met Moeders boterham. Die werd, bij stukjes en beetjes, op de markante punten uitgelegd.

Wat een verspilling. Want brood, en zeker brood in een arm houthakkersgezin, is niet om weg te gooien. Bijgelovige mensen denken, dat er hongersnood volgt op het verspillen van eten. Ook dat zat in het sprookje — Klein Duimpje heeft de weg níet terug gevonden. Hij heeft nimmer een nieuwe boterham van zijn moeder gekregen!

Want ja — daar kwamen vogels, die het brood wegpikten. Weet u wat die vogels voorstellen? Denk dan eens aan de droom van Farao's bakker: de vogels stalen het brood uit zijn mand. Brood en vogels: de bakker zou gehangen worden en zijn vlees aan de vogelen des hemels gegeven. Denk ook aan Goliath: ik zal uw vlees aan de vogels voeren, zei hij tegen David. Waar het aas is, daar komen de gieren: denk maar aan Rispa, die de lijken van haar gehangen zonen bewaakte tegen de roofvogels. Vogels betekenen: verlies, opruiming, vernietiging; maaïen zonder te hebben gezaaid.

Dat heeft Klein Duimpje moeten weten. Er was die avond geen weg terug. Zoals een kind, eenmaal het ouderlijk huis uit, daar nooit meer in de kinderrol kan terugkeren. De ouder-kind-verhouding is maar tijdelijk. Daarom zal een man zijn vader en moeder verlaten en met zijn vrouw een nieuwe gemeenschap stichten. Eenmaal wordt de zoon de broeder van zijn ouders. Gezinnetje-spelen kan na dato niet meer.

—o—

Elk sprookje heeft een gelukkige afloop. Klein Duimpje zal zich wel hebben gered — of zal wel geholpen zijn. Zo hebben gehele volkeren hun nieuwe plaats op de aardbol wel gevonden. Nieuw Zeeland. Novb Scotia. Nieuw Amsterdam. Vancouver komt van Coevorden. Brooklyn komt van Breukelen. New York komt van York. En zo voort. God heeft als aller mensen koning een plaats bepaald voor ieders woning, een kring waarin hij werken moet. Ieder die uit huis wordt geleid, zelfs uit een diensthuis, uit een huis van armoede, wordt door God geleid naar een land, dat Hij hem wijst.

Na Afscheiding, Doleantie, Vrijmaking en Buitenverbandstelling hebben gereformeerden altijd de weg terug gezocht. De een vond de weg letterlijk terug tot de kerkgemeenschap, die hem uitstootte. En ontdekte dat het thuis ook niet alles was. De ander trachtte de weg terug te vinden in de voortzetting buitenshuis van het „ware” gezin; en dit door de logisch tastbare weg der vastigheden van de oudste kerkenorde, de zuiverste Calvijntertaling, de beste editie van de 16e Eeuwse Acta, de eerste druk van Jansen's Korte Verklaring. Zo is gestreden om kerkelijke goederen als om kerkelijke namen; zowel om eigendommen als „erfenissen” en om de graven der profeten.

Maar de weg terug is geen weg vooruit. De geschiedenis, hoe leerzaam ook, kan niet gerepeteerd worden. Onze zaaksgerechtigheid is nog geen gerechtigheid voor Gods hoge vierschaar. En de vleespotten van Egypte, hoe verleidelijk ook tijdens een hongertocht door de kerkwoestijn, kunnen geen maag meer vullen.

Trouwens er is geen weg terug. Gelukkig. Ook in Amerika heeft God de Heere zijn oogappels wel bewaard. Ook in Babel werd de Heere aanbeden, door sommigen drie maal per dag met het gezicht naar Jerusaleem. Ook buiten het kerkverband werkt de Heilige Geest. Gods Woord, vastigheid der vastigheden, is niet alleen voor alle tijden maar ook voor alle plaatsen. God is aan tijd noch plaats gebonden, Wiens toezicht over allen gaat.

Klein Duimpje is zijn brood, zijn levenszekerheid, kwijtgeraakt. Hij heeft alzo zijn „leven” verloren — om het terug te vinden. In zekere zin is hij symbool voor alle mensen, die uitgeleid en in ruimte zijn gezet. Wij hebben ons aan de Almachtige over te geven, op genade of ongenade; gaande met lege briefjes; komend tot persoonlijk geloof — of ondergaand in massaal ongeloof. We kunnen nog wel een tijd lang de kerksteentjes op een rijtje laten liggen: de tradities van het christendom in stand houden, de vormen handhaven, de reglementen herdrukken. Maar stenen of brood — er is geen weg terug in de geschiedenis. Gods tijd draait door en we moeten die gebruiken om klaar te komen eer de avond over deze wereld valt.

—o—

Ach kom, zat dat nu allemaal in het sprookje van Klein Duimpje ingebakken? Nee, maar het zit wel in ú. Want sprookjes zijn raadsels, raadsel-spreuken, door uzelf te vullen met uw levenservaring. En wie niet uit alles leren wil, wil in het geheel niet leren. Zeggen degenen, die spreekwoorden gebruiken.

H. LANGERAK — UTRECHT

Na Carnaval ¹⁾

*Volken hebben, losgeslagen
van het burgerlijk fatsoen,
in extase uitgedragen
alle pijn, die maskers doen.*

*Schreeuw, die in het morgenlichten
klinkt, als werd er een gekeeld,
rukt de droom uit de gezichten
in het harde spiegelbeeld.*

*En twee ogen, zwart-omrande,
bij een masker en een glas,
in een hoofd, geschraagd door handen,
zoeken heul bij kruis en as.*

Ed. Hoornik

Het Carnaval is weer achter de rug. Het gebeuren dat voor mensen boven de rivieren niet zo veel zegt, maar dat voor brabanters en limburgers een geweldige belevens is.

Nog even flink feestvieren want met Aswoensdag begint de veertigdaagse Vasten.

Met Carnaval, zo las ik, kan een mens voor enkele dagen eens helemaal zichzelf zijn.

Het is deze uitdrukking, die in dit prachtige gedicht vlees en bloed wordt.

Jezelf zijn, dat kun je immers maar zelden. Meestal draagt een mens een masker. Hij moet dat wel, want dat eist de etikette. Een mens is op kantoor een ander als in de kerk. Onder vrienden een ander als op een moeilijke vergadering. Voor zijn burens een ander als voor zijn kinderen. En vult U zelf maar verder in.

Wat moet je ook anders? Het mag

dan pijn doen, maar wat wil je? Wat een mens wil? Gewoon eens al die maskers af. Nou dat kan. Dat kan met Carnaval.

Dan doe je een masker voor waarvan iedereen weet dat het een masker is. Een mombakkes. Een masker, waarvan je zeker weet dat niemand er doorheen kijkt. Ook niet doorheen wil kijken, want hij, of zij heeft er zelf ook één voor.

En dan pas kun je het masker van het burgerlijke fatsoen thuislaten. Heerlijk.

Carnaval. Kijk ze eens hossen! Hele volksstammen. Losgeslagen. Ze begraven in geestvervoering, alle pijn die maskers doen.

Toe maar jongens! Eten, drinken — vooral drinken — en vrolijk zijn. Nu kan het.

Totdat de kater komt.

Als er op de morgen van Aswoensdag nog een schreeuw klinkt op straat, is alle leut eraf.

't Lijkt wel of er iemand gekeeld wordt.

De dood klinkt er doorheen.

En de, in wezen eenzaam gebleven, mens komt weer tot de werkelijkheid. De droom is fini.

Als hij gaat zitten aan de tafel waarop hij zijn masker heeft neergesmeten en waarop ook een, misschien nog halfvol glas staat, staren z'n hulpeloze ogen in de verte. Ze schreeuwen om hulp.

Waar kun je nu nog heen? Alleen nog maar naar de Kerk.

Daar staat de priester al klaar met de gewijde as. Kniel maar en je krijgt het teken van de redding, het teken van het Kruis, met as op je voorhoofd.

En de priester zegt: Stof zijt gij en tot stof zult ge wederkeren.

—o—

Dat is, in grote lijnen, wat het gedicht ons in drie zinnen zegt. Althans, direkt zegt.

Want het maakt oneindig veel meer in je wakker.

Immers, is ieder mens op zijn manier niet een Carnavalvierder? Willen we allemaal zo af en toe de pijn van het dagelijkse leven niet vergeten?

Met een feestje, een gezellige maaltijd, een plezierig uitje. En dan een beetje doorslaan. Dat heeft een mens, zo zeggen we dan, af en toe nodig.

Totdat ook een feestje niet meer helpt. Of niet echt helpt. Dan zoeken onze vermoeide ogen het Kruis.

U moet het gedicht nog eens lezen en dan letten op het uitermate suggestieve woordgebruik.

„Losgeslagen”, daar spreekt de bandeloosheid al uit. „Uitgedragen”, dat is „ten grave dragen”.

De droom wordt uit de gezichten „gerukt”, dat is keihard. Het hoofd wordt „geschraagd”, zo hopenloos moe is het. En de „zwart-omrande” ogen smeken om „heul”.

In drie verzen, die, zoals ik al opmerkte, drie zinnen zijn, typeert de dichter Ed. Hoornik het leven.

Dat is echt „dichten”.

¹⁾ Uit „Dichterlijke Diagnose”

de moderne opvattingen over de verzoening enkele vaste gedachtenlijnen naar voren komen:

Gods gerechtigheid is nagenoeg uitsluitend heilbrengende gerechtigheid — het motief van toorn, straf en vergelding is op zijn minst naar de achtergrond gedrongen.

Christus' kruisdood draagt (dus) niet het karakter van schuldbetaling aan de Vader. Deze gedachte is „middeleeuws”. Wiersinga: Christus' offer is op de mens gericht; het schept een nieuwe verhouding tussen God en mensen, doordat het oproept en brengt tot inkeer en omkeer.

De verzoening mag voorts niet individualistisch versmald worden. Zij richt zich op de schepping, op volken en rassen; zij verwerkt zich in bevrijding, in transformatie van de maatschappelijke verhoudingen.

Hiertegenover handhaaft de auteur het motief van vergelding en straf in Gods gerechtigheid. In dit verband brengt hij de bijbelse gegevens inzake gericht en heil naar voren. Christus heeft in zijn lijden voldaan aan Gods eisende en straffende gerechtigheid. Hierbij heeft Hij ons vertegenwoordigd — Jes. 53.

Voorts is ook de auteur van mening, dat verzoening en vrede in reactie op de R.K. rechtvaardigheidsleer te zeer uitsluitend zijn toegepast op de staat van de ene mens voor God. Efeziërs 2:14-22 past „vrede” ook toe op de éénmaking van „blokken” (Joden - heidenen). De bijbelse vrede heeft ook horizontale betekenis: de schepping, volken, rassen.

In zijn proeve van herformulering der belijdenis (pag. 130-138) geeft de auteur dan ook de relaties van volken en rassen, de maatschappelijke verhoudingen en (zelfs) het milieu een plaats in het christelijk belijden.

Zo laat hij ons zien, dat een duidelijk rechtzinnig man de concrete levensvragen niet behoeft (en behoort) over te laten aan de nieuwe vrijzinnigheid. En dat omgekeerd een werkelijk sociaal en maatschappelijk „geëngageerd” mens niet noodzakelijk een „modernist” behoeft te zijn. En daar hebben we een zeer waardevol element van dit boek!

Men neme en leze! Ik eindig nu deze recensie. Min of meer in het machteloze gevoel, dat ik niet zou weten, waar ik — verder gaande — zou moeten beginnen en eindigen. Het boek is tē vol. Ik zei het al, dat is zijn kracht en zijn zwakheid.

H. Smit

Boek-bespreking

Dr B. Wentsel, „Hij voor ons, wij voor Hem” — Over Gerechtigheid, Verzoening en Gericht; uitgave van Kok, Kampen; paperback.

Een overvol boek! Men maakt in kort bestek kennis met de opvattingen van de R.K. Nieuwe Catechismus, met de opvattingen van D. Sölle, H. Wiersinga, R. Budi-man, J. Moltmann. Men passeert al lezend beschouwingen over solidariteit, plaatsbekleding, representatie, mystieke unie, vrede, de vertikale en horizontale momenten in de diverse begrippen.

Bouwstenen voor een politiek-sociale theologie worden ons geboden, waarbij gesproken wordt over de mens als beeld Gods, overheid en gerechtigheid, straf-vergelding - kastijding, resocialisatie, barmhartigheid. Hemel en nieuwe aarde worden behandeld onder de gezichtspunten van continuïteit en discontinuïteit. Een beschouwing over het belijden loopt uit op een catechismus-vormige proeve van herformulering van het belijden over de verzoening. Dan wordt ons nog geboden een overzicht van de discussie van vaktheologen ter zake, waarbij nog weer nieuwe namen de revue passeren. Enkele synodebesluiten en commissierapporten worden ons voorgesteld. Tenslotte nog een brede beschouwing over het probleem van de interpretatie van de bijbel.

Het sterke punt van dit boek is, dat het ons in kort bestek een tamelijk volledige „encyclopedie” van persoonlijke en kerkelijke beschouwingen aanbiedt, waarbij de

„recenserende” inbreng van de auteur van grote betekenis is, terwijl verder de vele literatuurverwijzingen tot bredere en diepere studie uitnodigen.

De kracht van het boek is tegelijk ook zijn zwakheid. De auteur heeft eigenlijk veel te veel stof in de ruimte van een gemiddeld boek bijeen moeten brengen. Daardoor is zijn stijl zeer gedrongen. We hebben steeds het gevoel met een „uittreksel” uit een groter boek van doen te hebben. Tot een werkelijke „uit-één-zetting” kan het praktisch nergens komen. Wanneer we de bedoeling van zin of alinea beginnen te snappen zijn we inmiddels al weer twee begrippen of drie theologen verder. Wie de roman-lees-snelheid wil aanhouden kan met dit boek niet veel beginnen!

Iets van de inhoud wil ik trachten door te geven, al is de keuze bij de voorhanden volheid moeilijk en bij voorbaat beladen met het odium van willekeur.

De auteur ziet in de verschillen-

Mystiek in de Westerse Kultuur. Uitgave van J. H. Kok, Kampen 1973.

Dit boek bevat een bundel opstellen, eerst als etherkolleges uitgezonden door de N.C.R.V. Met noten en literaturopgave is het een boek van 146 pagina's geworden. De volgende auteurs gaven er hun medewerking aan: drs R. Henzen, die een inleidend opstel schreef en ook de laatste twee, dr H. W. de Knijff, prof. dr J. N. Bakhuizen van den Brink, dr J. L. Springer, prof. dr P. J. G. A. Hendrix, prof. dr H. A. Oberman, dr O. Steggink, prof. dr E. L. Smelik, prof. dr S. van der Linde, drs C. Aalders, dr A. J. Jelsma. Het boek bevat dus in totaal 13 opstellen van gemiddeld zo'n acht tot tien pagina's, waarbij dan noten en soms brede literatuurverwijzing komt.

Voor een belangrijk deel zijn de opstellen historisch van aard, maar toch niet louter. Ik denk aan: *Mystiek en Schrift* van dr De Knijff, *Mystiek en Existentie* van prof. Smelik, *Mystiek en bevinding* van drs C. Aalders, *Mystiek en Geloven* van drs R. Hensen.

De auteurs zijn allen terzake kundig en weten in kort bestek het hun toegedeelde onderwerp duidelijk te behandelen, al wil dit niet zeggen dat dit boek voor ieder gemakkelijk leesbaar is.

Wat nu de betekenis van deze bundel betreft, die is wellicht allereerst deze dat duidelijk wordt dat om met prof. Smelik te spreken de mystiek, oplevend in allerlei geestesstromingen in of buiten de kerk, aan de orde van de dag is. Men moet het woord mystiek dan echter wel nemen in een ietwat bredere zin dan gewoonlijk het geval is; het woord mystiek heeft trouwens altijd een ietwat zwevend begrip aangeduid. Men merkt dat ook als men deze bundel leest: verschillende auteurs vinden het noodzakelijk om een eigen omschrijving ervan te geven.

Maar goed, duidelijk wordt in deze bundel dat er in geestelijk opzicht in onze tijd wat aan de hand is en dat men het begint te zoeken in de richting van het extatische, diepere, op zoek is naar nieuwe of vernieuwde „inspiratie”, enz., tot in de revolutionaire bewegingen van onze tijd toe. Zo loopt er door dit boek een lijn van het verleden naar het heden, althans bij sommige auteurs, met name ook aan het einde van de bundel.

Deze bundel vormt niet een eenheid van standpunten. Dat wordt in het voorwoord ook duidelijk gezegd. Een uitputtende behandeling van het onderwerp wordt ook niet geboden. Was uiteraard ook niet mogelijk. Wel wil ook deze bundel de bronnen in het stroomlandschap van het christendom aanwijzen, waarmee een als van ouds nieuwe spiritualiteit gelaafd kan worden, zegt de redactie.

Naast veel informatie en naast uitstekende artikelen van historische en principiële aard zal de gereformeerde lezer ook uiteenzettingen tegen komen, die bij hem op tegenstand stuiten. De veelheid van artikelen laat een min of meer gedetailleerde bespreking in dit opzicht niet toe. Het lezen van deze bundel kan onder meer dienen om de geestelijke nood van onze tijd en een sterker wordende stroming beter te onderkennen om haar met het Evangelie tegemoet te treden. Ook voor het laatste kunnen sommige artikelen dienen.

G. Janssen

Het tweede deeltje in de serie 'Hulp bij Bijbelstudie'

over

de profeet Jona

door Prof. C. Veenhof is verschenen.

Prijs per exemplaar f 1,75, 5 ex. f 7,50, 10 ex. f 14,—, 20 ex. f 27,—. Elke 10 ex. meer f 13,50.

Betalingen uitsluitend per giro op nr. 575 663 t.n.v. G. de Kruijf, Troelstralaan 252, Utrecht.

Boek-aankondigingen

Bij de amsterdamse uitgeverij Buijten en Schipperheijn verschenen twee brochures uit S.G.P.-kring.

Eenheid in verscheidenheid (overwegingen bij christelijke politiek) van ds H. G. Abma. De schrijver wijst in deze 34 blz. tellende brochure er nog eens op, dat christelijke politiek niet betekent: alleen maar getuigen. Nee, er moet heel duidelijk aan praktische politiek gedaan worden. Art. 36 van de N.G.B. komt natuurlijk even aan de orde. Hij spreekt over de polarisatie, maar op een manier die er van getuigt dat hij er zeer ver van verwijderd is. Van zelfkritiek is op dit punt weinig te merken. Is de schrijver er zich dan niet van bewust hoe zeer bijv. mensen als Kuyper en ds Kersten in hun tijd polariseerden?

De stijl en het woordgebruik van ds Abma zijn nogal ouderwets. Veel moderner geschreven is de tweede brochure uit deze kring „**De participatie van de kerk aan de maatschappij**” van drs S. Meijers. Deze schrijver snijdt actuele problemen aan. Hoewel hij m.i. zeer aanvechtbare standpunten verdedigt, zegt hij zinnige dingen over de verhouding kerk en staat, over het compromis, over de welvaart en het beheren van de schepping, e.a. Toch gaat de schrijver te gemakkelijk voorbij aan de urgente problemen van de politieke theologie. Wanneer hij vanuit zijn visie ook op die problemen was ingegaan, had zijn brochure aan waarde gewonnen. Uit deze publikaties blijkt, dat de S.G.P. de laatste tien jaar enigszins in beweging is geraakt. Er wordt door deze en andere S.G.P.-auteurs wat gewerkt aan (gedurende decennia) vastgeroeste visies. Het is een vraag in hoeverre hun beschouwingen vruchtbaar zijn voor de praktische politiek. Het doet mij denken aan een overmaat van vrome-woordenpolitiek. Veel A.R.P.-auteurs hadden daar vroeger ook nogal last van. Tegenwoordig hebben zij er te weinig last van. Ook in de kring van het G.P.V. werd vroeger veel gepreekt. Dat is tegenwoordig minder het geval. Het lijkt mij dan ook niet waarschijnlijk, dat publikaties als die van ds Abma en drs Meijer in de kring van het G.P.V. nu nog zouden verschijnen. In haar ontwikkeling loopt de S.G.P. (in dit opzicht) achter het G.P.V. aan. Deze brochures kosten f 3,— per stuk.

Nog een paar korte aankondigingen:

Rondom het Woord. Theologische Etherleergang van de N.C.R.V. Kolleges van prof. J. Verkuyl (enkele notities over ontwikkelingen in de theologia religionum in de huidige tijd), prof. J. de Graaf (over zelfmoord), prof. B. J. Oosterhoff (herinterpretatie van het Oude Testament) e.a.

W. H. Velema, „**Leer er mee te leven**” (Uitg. J. H. Kok, Kampen.

Prijs f 6,90). De schrijver behandelt in ongeveer 80 blz. belangrijke vragen over het christelijk geloof en het christelijk leven. O.a. de volgende onderwerpen komen aan de orde: levenswijsheid, de zin van het leven, het kennen van Gods wil, meditatie en aktie, stervenskunst.

Dit boekje draagt een overwegend meditatief karakter. Het gaat hier om een goede pastorale handreiking.

Stichting ter verkrijging van een Schriftgetrouwe psalmberijming. Het tweede en derde cahier met opnieuw berijmde psalmen is in gestencilde vorm verschenen. Informatie en bestellingen bij de heer Jac. Polak, Prins Bernhardlaan 41, Vlaardingen.

H. E. S. W.

Persschouw

■ Gerretson (Geerten Gossaert) (vervolg)

Senator!

Het krantenlezend publiek heeft eigenlijk eerst kennis gemaakt met prof. dr Frederik Carel Gerretson toen hij in september 1951 zijn intrede deed als lid van de Eerste Kamer voor de CHU. Zijn verkiezing was eigenaardig gegaan. In de Zuidhollandse staten had de CHU niet genoeg stemmen, om er een tweede lid van de Eerste Kamer gekozen te krijgen.

Toen kreeg de fractie een aanbod van de partij van Welter, rechtse splinter, afgescheiden van de KVP, om op de lijst van de CHU te stemmen, mits op die lijst op een kansbiedende plaats prof. Gerretson werd geplaatst. Een man van de CHU, een vereerder van Lohman, met wie zijn vader intiem bevriend was geweest, een zoon van het Réveil — en een hevig tegenstander van de regeringspolitiek ten opzichte van Indonesië en de Rijksdelen in de West. Een man van „Rijks-eenheid”. Prof. Gerretson werd gekozen. En hij liet van zich horen.

Ik heb hem van zéér dicht bij meegemaakt en durf zelfs te zeggen dat ik een veel vrouwelijker contact met hem heb gehad dan verschillende van zijn eigen fractiegenoten. Trouwens, hij kon nauwelijks als een fractielid worden beschouwd. In die fractievergaderingen was hij opmerkelijk doof en soms verontschuldigde hij zich, dat zijn gehoorapparaat het liet afweten. Dat bediende hem ook in dat opzicht op zijn wenken, en hielp hem, ongestoord zijn eigen gang te gaan.

Replik

Als hij aan het woord kwam, dan daagden opeens alle verslaggevers, die met kaarten hun tijd doodden in de perskamer, weer op en zetten zich op de perstribune, om te zorgen voor een sappig verslag. Soms lieten ze hem zelfs „sissen van woe-de”. Maar dat sissen had een andere oorzaak: zijn kuntgebit zat erg los en zorgde voor lastige onderbrekingen van zijn rede, die opgevuld werden met moeilijk thuis te brengen geluiden. Eens zat ik vanaf Utrecht naast hem in de trein en hij diepte uit zijn tas de redevoering op, die hij zou houden: allemaal blaadjes, half zo groot als een velletje postpapier en vastgehouden door een grote klem. „Dit is mijn speech”.

legde hij uit, „en dit is mijn repliek, die ik zal houden, nadat de minister heeft gesproken”. Die minister was Stikker van buitenlandse zaken. Maar professor, zei ik, een repliek kunnen we toch alleen maar opstellen, nadat we de minister hebben gehoord? Juist zei hij, behalve wanneer je vooruit weet, wat de man zal beweren.

De speech was dus klaar en toch ook weer niet klaar. Want zolang het nog niet zijn beurt was, zat hij in zijn bankje en las de speech over, een stompe potlood bij de hand. En dan werd de rede verbeterd, dat wil zeggen, dan deed hij vondst na vondst, nieuwe uitdrukkingen of zinspelingen, „felle uithalen”, „hate-lijker” formuleringen, fraaier wendingen ook, waardoor het proza meer literair werd. Je zag hem er bij glimlachen van genot.

En dan kwam hij aan het woord. Zijn fractievoorzitter, mr Kolff, kantontrechter uit Geldermalsen, stond naast het spreekgestoelte, en hield zijn hart vast. Maar hij wist meer dan iemand anders, dat Gerretson geen enkele interruptie zou wensen te horen, dan die, welke hem zéér welkom zou zijn.

Minister Stikker maakte hij eens woedend door gladweg te verklaren, dat hij niet begreep, waarom er bij een afvaardiging naar de Verenigde Naties altijd zo'n harem van secretaresses en typistes mee moest. Zijn eigen partijgenoot, minister Kernkamp, die het Statuut van het Koninkrijk uit moeilijke onderhandelingen met Suriname en de Antillen wist te bereiken, beschuldigde hij van staatsverraad, waarop de minister meedeelde, niet meer op Gerretsons opmerkingen te zullen antwoorden, als zijnde met deze afvaardigde niet meer op speaking terms. Gerretson weer bedroefd over zoveel misverstand: een minister, die tevens jurist was, en kennelijk het fijne verschil niet wist tussen landverraad en staatsverraad.

Geestverwant

Het is te begrijpen, dat Gerretson in het algemeen genomen geen goede pers had als Kamerlid.

En toch heb ik het een groot voorrecht gevonden, dat ik jarenlang in vele vrouwelijke gesprekken hem écht heb leren kennen, zoals hij was. Waarom van zijn kant die meer dan gewone vertrouwelijkheid? Was het, omdat ik bijna van kindsbeen af zo vertrouwd was met zijn gedachten, zijn prachtige bundel Experimenten, die ik praktisch geheel van buiten kende? Een beetje. Maar de hoofdzaak was, dat hij in mij in diepere zin een geestverwant herkende, nl. in tweërlei opzicht. In ruimer zin: we waren er beiden diep van overtuigd dat ons volk een volk wordt van grutters en van bleke napers van vreemden, als het zijn geschiedenis niet meer kent. De geschiedenis, verteld als zijn geschiedenis, niet meer kent. De geschiedenis, verteld in Christelijkenationale zin. En in enger zin: omdat we alebei altijd weer terugvielen op Groen van Prinsterer.

Gerretson was een historicus en een literator, een dichter en een prozaschrijver. Zijn proza, ook zijn vele historische artikelen, is tegelijkertijd literatuur in de volle, rijpe zin van het woord. Maar het is verspreid over allerlei publicaties, met name in tijdschriften.

Daarom is het een prachtige zaak, dat al zijn proza onder de titel Verzamelde Werken nu bij Bosch en Keuning verschijnt in zes delen, één deel literatuur in engere zin en vijf delen geschiedenis.

Zulk een kostbare uitgave is niet mogelijk zonder subsidie. Het Ministerie van CRM heeft dan ook voor financiële steun gezorgd. En dat geld is nu eens héél goed besteed.

Dr Puchinger heeft voor de verzameling gezorgd en het is hem toe- vertrouwd. Hij heeft Gerretson heel goed gekend en is in bepaalde opzichten een leerling van hem. Het eerste deel is nu verschenen en

in het Friesch Dagblad komt een serie artikelen over dat werk. Ik heb de vrijheid genomen, er een persoonlijk cachet aan te geven, omdat ik vanaf mijn kwekelingjaren op de normaalschool te Wommels onder leiding van de leraar Nederlands, Sipke Plat, afkomstig uit Menaldum (later vele jaren hoofd van de Julianaschool te Sneek) met Gerretson als dichter vertrouwd was geraakt, al kwamen de persoonlijke contacten dan veel later.

Andere namen

Mogen wij inderdaad spreken van al zijn proza? Ik betwijfel het. Er zijn ook studies verschenen van de hand van Gerretson onder andere namen. Soms onder zijn dichtersnaam Geerten Gossaert. Misschien ook onder andere namen. Persoonlijk ben ik van mening dat hij een enkele maal ook schuil gaat achter de naam Eugène Gericke, wel te onderscheiden van zijn neef Hoek, die publiceerde onder de schuilnaam Frank Gericke.

Toen Dr Kuyper was overleden, verscheen er in het jaarboek van de Maatschappij voor Nederlandse Letterkunde een artikel over Kuyper, waarbij als auteur werd vermeld H. Colijn. Maar — Gerretson had het voor Colijn geschreven. *)

Zijn wij goed geïnformeerd, dan zal het in de verzamelde werken van Gerretson worden opgenomen, omdat hij het zelf in zijn eigen verzameling van zijn artikelen mee had gebundeld.

Toen Dr Zwart bij Gerretson promoveerde heb ik dat proefschrift in het Friesch Dagblad besproken en daarbij de opmerking gemaakt: de stijl is zo, dat we in elk geval kunnen zeggen, dit is nu eens niet His Masters Voice. Want er is meer dan één proefschrift verschenen, waarin de stijl van Gerretson duidelijk was te herkennen. Hij is er later zelf tegen mij over begonnen. Het was geen aardige opmerking, vond hij. Maar ik heb hem toen gezegd: er is een precedent. Adriaan Kluit was in de tijd van de patriotten en ook nog in de franse tijd, zeven jaar wegens zijn politieke gevoelens — hij was een principieel tegenstander van de leer van de volkssouvereiniteit — buiten bediening gesteld. Bij de ramp van Leiden in 1807 s hij omgekomen.

Welnu, de beste dissertaties van zijn leerlingen o.a. die van Rendorp, zijn door Kluit zelf geschreven en hebben daardoor een heel bijzondere waarde. Hij zei niets, maar snoof als een paard. Later heeft hij ook in een krantenartikel nog eens laten blijken, dat hij mijn opmerking over „His Masters Voice” nog niet vergeten was.

Maar, zoals gezegd, dr Puchinger zal in de Verzamelde Werken alleen die stukken opnemen, waarvan Gerretson zelf ondubbelzinnig heeft laten blijken, dat ze van zijn hand zijn. En dat levert zes dikke delen op.

Literair ontwaker

Aan onze nog niet vergrijsde lezers zou ik nu allereerst in herinnering willen brengen, dat zo omstreeks 1910 hun eenvoudige protestantse grootouders nog leefden in het cultuuroloze tijdperk. Dat is algemeen bekend en dus voor geen tegenspraak vatbaar. In die tijd publiceerde de dichter Sceerp Anema zijn bundel Van Hollands kunsten (1907) en G. Schrijver zijn uitvoerige, realistische roman De Lichte Last (1911). Het Nederlands Jongelingsverbond gaf een Letterkundig Maandblad uit, dat als leidraad diende voor literatuurstudie op een aantal Christelijke letterkundige clubs. Er verscheen een Prot. Chr. Letterkundig maandblad **Ons Tijdschrift waarvan deze G. Schrijver (G. G. van As) de redactiesecretaris was.** *) Sedert 1912 verscheen daarnaast een maandblad **Stemmen des Tijds**, Maandschrift voor Christendom en Cultuur. In dat laatstgenoemde tijdschrift zijn omstreeks 1916 heel wat artikelen verschenen over literatuur. B.v. **Over Gorters Mei** door ds J. Jac. Thomson. **Over Guido Gezelle** (idem). **Over Van Eeden's Ellen** door dr J.

C. de Moor. **Over Seima Lagerlöf** door J. Petri, enz. In dezelfde tijd verscheen in **Ons Tijdschrift** de machtige studie van Geerten Gossaert over **Bilderdijk**, die nu in zijn verzamelde werken is herdrukt.

Het was in dezelfde tijd, dat in tal van plaatsen een Christelijk Comité voor winterlezingen, elke maand een lezing organiseerde, waar heel wat jonge mensen kwamen. Dr B. Wielenga hield een lezing over Nietzsche en een over Selma Lagerhög, dr J. R. Callenbach van Rotterdam droeg op tal van plaatsen voor uit de werken van Guido Gezelle. Alt van Bolsward en Paardekoper van Leeuwarden gaven in tal van dorpskerken in Friesland orgelconcerten en iets later werd in Leeuwarden een Chr. Oratoriumvereniging opgericht. **En dat allemaal in de tijd, dat de Reformatorische Christenen nog moesten ontdekken, wat cultuur was. Zo kan men dat hebben.**

Experimenten

Welnu, in die tijd verscheen er een bundel gedichten van Geerten Gossaert onder de titel Experimenten. In de titel zit een beetje zelfspot. Maar het was voor ons besef een geweldige bundel. Meester Plat van Spannum bracht hem mee naar de Normalessen in 1912, en al gauw kenden wij verschillende gedichten uit ons hoofd. Het thema van De Verloren Zoon speelde er een grote rol in en wie kent niet dat gedicht: **De Moeder**

Hij sprak, en zeide
In 't zaël zich wendend:
Vaarwel o Moeder, nooit keer
ik weêr...

Maar hij kwam wel terug en zijn moeder
had altijd gewacht.

En toen, na jaren,
Melaatsch, een zwerver,
Ter poorte klaagde:
Uw zoon keert weer...
Zag zij hem aan en
Vond geen tranen,
Voor zoveel vreugde geen tranen
meer. *)

En dan dat prachtige: *Tanquam Filius*:
De zoon is weggelopen en raakt hoe langer hoe meer verwaald en ten slotte wenst hij niet meer te leven. Maar dan ziet hij neer in het dal en ontdekt, dat hij dicht bij huis is. Hij gaat weer naar dat huis en:

Schuw blikte ik door de ramen;
Daar stond, als 't allen tijd
Voor magen en genooden
Het avondmaal bereid.
Maar ééne plaats was ledig...
Toen heb ik blij verstaan,
Dat ik in liefde 's woning,
Als zóon mocht binnengaan! *)

Calvinist

Carel Scharthen oordeelde, dat Gossaert hier naar voren kwam als de Calvinistische dichter, en later heeft Rijnsdorp in een studie — „in opdracht van de regering”, kon Gerretson niet nalaten een beetje spottend te zeggen hetzelfde menen te moeten constateren. Maar — aldus Gerretson — in die tijd was ik beter thuis bij Villon dan bij Calvin. En wie Villon is geweest, dat staat wel in iedere Encyclopaedie. Ik ga hier die bundel Experimenten, die mij altijd heel lief is gebleven, niet behandelen. Trouwens, deze gedichten staan niet in de Verzamelde werken, door Puchinger verzameld. De zes delen zullen alleen het proza van Gerretson bevatten. En voorts, deze bundel Experimenten wordt wel op christelijke gymnasia en athenea en op de christelijke P.A.'s uitvoerig en grondig besproken. Praktisch is het bij deze ene bundel gebleven. Daarover hoop ik later nog wel iets te schrijven.

„Deskundigen”

Maar daar is één merkwaardig feit, dat ik wil aanstippen. Gerretson kon de draak steken met de deskundigen die de gedichten in klassen indelen naar tijd en genre. Hij zei: maak een goed gedicht, er zijn immers alleen maar goede en slechte

gedichten en de goede gedichten, daar speelt het tijdsverschil nauwelijks een rol. En hij leverde het. Hij nam drie strofen uit een gedicht van Lodensteyn uit 1676:

De wereld segt! Ick sal u kleden
Met sijd en kostelijk gewaad!
Dat na de nood' uw soete leden
en jonge jaren voeg'lick staat.

Ick deck uw wang met losse locken,
Ick maack uw arm ter elboog naakt:
Ick koord' en boord' uw sijde rocken;
En herstel' al wat u mismaackt:

Ick prang uw schouders in balijnen!
In doecken en in diere kant:
En doe! in soet verschiet! verschijnen
Aan hand en borst den Diamant.

Hier spreekt iemand, die de verlokkingen van „de wereld” opsomt, en ze blijkens het vervolg van het gedicht afwijst. Gossaert maakte een gedicht: *In meretricem nimis immaturam* (jegens een al te vroeg verleide vrouw)

Mijn weemoed zal uw naaktheid
kleeden
In zijde en kostelijk gewaad,
Dat aan uw zoete en zoete leden
Uw jonge jaren voeglijk staat

Ik prange uw schouders in baleinen,
In doeken en in dieren kant,
En doe in zoet verschiet verschijnen
ter borst een boot van diamant.

Ik dekke uw wang met losse lokken,
Ik make uw arm ten elboog naakt,
Ik koorde en boorde uw zijden
rokken,
Verhelende, al wat u mismaakt.

Het zijn bijna dezelfde woorden, alleen de sfeer is anders. En toen het gedicht voltooid was en hij zijn vriend en criticus vroeg, nu de uit vroeger eeuw daterende regels er uit te pikken — wees die prompt de verkeerde aan!!

De dichter

Dit artikel ging over de dichter Geerten Gossaert, de dichternaam van Prof. Gerretson. Waarom hij maar die ene bundel heeft gepubliceerd, daarover volgt later nog iets. Wij besluiten nu met een herinnering.

In oktober 1958 stierf Gerretson. In de aula van de begraafplaats werden verschillende toespraken gehouden. Maar die mag men gerust vergeten. Want daar trad een professor aan de Utrechtse universiteit naar voren, dr W. A. P. Smit, van wie de leerlingen van onze middelbare scholen hebben gehoord of zullen horen, want hij was een christen-dichter, voor wie wij dankbaar mogen zijn (we behoeven alleen maar te denken aan zijn bundel *Feesten van het Jaar*) en deze hoogleraar en dichter stond daar naast de kist, en droeg een strofe voor uit die bundel Experimenten, een gedicht, dat Geerten Gossaert 47 jaar geleden had gepubliceerd:

Eén ding heb ik begeerd, één ding
heb ik ontvangen:
dat zoo de dood mijn leden zou
omvaên
Ik voor Uw aangezicht, o Bron van
mijn Verlangen,
Niet ledig zoude staan.

Ik heb deze drie stukken van Algra overgenomen vooral ook om de aandacht op Gerretson's oeuvre te vestigen. Speciaal op diens (énig!) gedichtenbundel „Experimenten”. Die vormt onbetwist een hoogtepunt in onze literatuur. Wie er eenmaal door gegrepen werd grijpt er steeds opnieuw naar. Het motief van „de verloren zoon” beheerst veel meer gedichten van Geerten Gossaert dan het ene dat dat opschrift heeft. Dr J. F. M. Kat schreef in zijn boeiende studie „**De Verloren Zoon als letterkundig motief**” dat Gossaert voor 't eerst „haarfijn ontleedde het innerlijk van de moderne

mens, die geen gemakkelijke Verloren Zoon kan zijn en wiens bekering niet programmatisch verloopt.” In het vers De verloren zoon „treedt de bijbelse figuur niet op; de dichter stelt zich in diens plaats en omgeving en doorleeft de laatste fase van strijd, terwijl zijn voeten reeds „de heilige aard” betreden rondom het „verbeidend huis”. Schuldgevoel doet hem neigen naar de vaderlijke vergeving, de schimp der burens weerhoudt hem; bovennatuurlijk gegrond berouw strijdt met natuurlijk gegrond trots en het gedicht komt niet verder dan een besluit, waaraan alle weifeling niet vreemd is.” Gossaert kende „de hunkering naar de vrijheid”, maar ook „de daaraan tegenovergestelde roep naar de zekerheid, de gebondenheid die benauwen kan.” Voor hem „schijnt daaruit het fataal dilemma te zijn voortgekomen: of dichter, of christen. Van zijn strijd getuigt die gedicht.” Enerzijds wil hij „de rouwmoedige zijn en God danken voor de straf, anderzijds met hoogmoedige verachting neerzien op hen die zich zijn rechters wanen.” Vooral door deze soms beangstigende spanning, die tot de diepste belevingen van een mens behoren, ontroeren deze gedichten, zijn ze klassiek en daarom ook ten volle modern.

Nog een opmerking: de door Algra genoemde literaire studiën uit „Stemmen des Tijds” zijn met nog een flink aantal andere verzameld in twee bundels „Christelijk Letterkundige Studiën” die omstreeks 1925 door M. J. Leendertse en C. Tazelaar werden uitgegeven. Die zijn ook de lezing nog ten volle waard! In deze bundels vindt men o.a. ook de studie van Geerten Gossaert over Bilderdijk. En een van J. Haantjes over Geerten Gossaert.

C. V.

*) In Engeland kent men de term „Ghostwriter”. Vooraanstaande politieke figuren bedienen zich soms van een secretaris met schrijversgaven, die in hun geest onder hun controle geschriften publiceren onder de naam van hun chef. Er zijn mij meer, zelfs omvangrijke delen van publicaties van Colijn bekend, die wel op zijn naam en in zijn geest, en nadat hij zich accoord had verklaard, werden gepubliceerd, maar die hij niet zelf op papier heeft gezet.

1) aanvankelijk stond er: „Verbiterd sprak hij, maar in een latere druk werd het, zoals her hier staat. (noot van Algra)

2) Deze strophe is in de uitgave van „Experimenten” die ik bezit (de 13de druk) niet meer opgenomen. In de latere edities van Experimenten werden sommige gedichten gewijzigd en nieuwe opgenomen. (noot van C.V.)

3) Over dit Tijdschrift verscheen een boeiende dissertatie van dr Kraan - C.V.

Correctie

In „Opbouw” van de vorige week besprak ik de brochure van A. Koldewijn: *Onze zieke democratie*. Ik schreef: „Zijn geschrift bevat elementen van een fascistische visie”. Het is de lezer duidelijk geworden, dat ik met deze brochure niet gelukkig was. Het spijt mij echter het woord „fascistisch” gebruikt te hebben. Dat was onjuist. Ik neem die uitdrukking terug, met mijn verontschuldiging aan de schrijver.

H. E. S. W.

JAARVERGADERING van de Persvereniging „Opbouw”

ZATERDAG, 27 APRIL A.S. IN TIVOLI, LEPELENBURG, UTRECHT.

AANVANG: 10.30 UUR.

Tijdens deze openbare vergadering zal prof. dr B. Goudzwaard een referaat houden over het „sociaal-ekonomisch leven als vorm van belijden.”

Tot de huishoudelijke zaken, die tijdens deze vergadering aan de orde komen, behoort o.a. het gesprek met de redacteuren van „Opbouw” en het kiezen van een nieuwe sekretaris-penningmeester in het bestuur. De leden van de persvereniging kunnen voor deze functie kandidaten opgeven bij de heer T. Bouterse, Rotterdamse Rijweg 174, Rotterdam-8.

Iedereen is hartelijk welkom op deze openbare jaarvergadering.

Kerknieuws

Rijswijk (Z.-H.) — Naar aanleiding van het besluit van de laatste Conventvergadering met betrekking tot het tot stand brengen van regionale vergaderingen heeft de kerk te Rijswijk de kerken in haar omgeving uitgenodigd voor een gesprek over het bijeenkomen in regionale vergaderingen en andere daarmee samenhangende zaken.

Oegstgeest — De gemeente te Oegstgeest is akkoord gegaan met het standpunt van de kerkeraad ten aanzien van de positie van de kerk te Oegstgeest in het verband van „buitenverbandse” kerken, zoals dat in een nota is geformuleerd. De tekst hiervan luidt als volgt: „Momenteel is nog niet duidelijk in hoeverre en op welke wijze deze beslissing (namelijk die door het Convent in Bunschoten-Spakenburg genomen is betreffende enige artikelen van het accoord van kerkelijk samenleven) gerealiseerd zal worden. Zolang dat nog niet gebeurd is, zullen wij uiteraard waar we de mogelijkheid ontvangen onze stem laten horen en onze inbreng naar voren brengen, waarbij we niet uit het oog mogen verliezen, dat ongeveer 1/3 van het in B/S aanwezige aantal kerken niet voor het aanvaarden van een nieuw kerkverband stemde. De kerkeraad zal dan ook vertegenwoordigd zijn op de door Rijswijk samengeroepen vergadering van kerken in de regio om over deze zaken te spreken.”

Enschede-Noord — De kerk te Enschede-Noord vroeg aan de klassis Enschede advies inzake brs. en zrs., die zich na onttrekking bij één van de andere kerken van gereformeerde signatuur voegen. Moet men dergelijke brs. en zrs. een attestatie meegeven? Verschillende klassiskerken gaven advies. Het algemeen gevoelen was, dat elk geval op zichzelf bezien moet worden.

Amsterdam-Noord—Nieuwendam — De emeritus-predikant van deze kerk, ds J. F. van Hulsteijn te Hollandse Rading en ds J. Meester, em. predikant te Amsterdam-Zuid hebben de kerkeraad geadviseerd met betrekking tot de situatie van de gemeente. De kerkeraad heeft deze adviezen besproken en naar aanleiding daarvan besloten door middel van kerkvisitatie nu reeds aan de klassis Amsterdam om raad te vragen. Hij wil graag een kerkvisitatie op korte termijn hebben.

Haarlem — Het orgel van de Bake-

nesserkerk, waar de gemeente 's zondags vergadert, bevindt zich in een slechte toestand. Men overweegt de mogelijkheid van de aanschaf van een geheel nieuw orgel en de mogelijkheid van restauratie. De kerkeraad besloot over deze materie een gesprek aan te vragen met het College van Kerkvoogden.

Aalsmeer — In verband met moeilijkheden ten aanzien van de preekvoorziening heeft de kerk te Aalsmeer aan die te Haarlemmermeer-O.Z. verzocht om voorlopig als proef drie maanden 's zondagsmorgens gezamenlijk de kerkdiensten te houden.

Kontakt met Chr. Gereformeerden — De klassis Zwolle van de Chr. Gereformeerde Kerken heeft een instructievoorstel gericht aan de Partikuliere Synode waarin wordt aangedrongen op voortzetting van de bestaande samenwerking met de „Buitenverbanders”. De Chr. Geref. kerk te Urk verzette zich tegen deze instructie, omdat zij „de aloude beginselen van onze kerk nog zeer liefheeft” en omdat „de prediking van ons lijnrecht in strijd is met de hunne”.

Predikanten-conferentie — Evenals vorig jaar hopen we op woensdag na Pasen, dat is 17 april a.s. D.V. onze jaarlijkse predikantenconferentie te houden in één van de lokalen van de Gereformeerde Kerk van Wezep (Gld.).

Tussen tien uur en half elf is er gelegenheid om elkaar bij de koffie te ontmoeten. Prof. dr A. Th. van Deursen, hoogleraar in de geschiedenis, heeft zich bereid verklaard voor ons te spreken over het onderwerp: „Avondmaal en kerkelijke tucht in de Ger. Kerken van Holland omstreeks het jaar 1600”.

Zoals gebruikelijk worden ook de dames verwacht en we zullen het op prijs stellen ook de weduwen uit onze kring in ons midden te hebben. We hopen op aller belangstelling en de prettige sfeer op onze conferenties is naar we vertrouwen een aansporing om te komen. Tot 17 april.

J. D. Houtman, secr.

H. J. van der Kwast, penn.

Nieuws uit breder kring

Enschede-Z.W. Geref. kerk („binnen verband”) — Uit de kerkeraad van 19 maart 1974: „Naar aanleiding van een op de vorige vergadering gedaan

voorstel, wordt besloten om in overleg met Noord en Oost de Chr. Ger. kerken te verzoeken zich schriftelijk over de materie van 't onderhavige persartikel (betreffende de plaatselijke konakten van de Chr. Geref. met de „Buitenverbanders”) uit te spreken aan de hand van de konkrete vragen onzerzijds hun voorgelegd.”

Geboorte, Opvoeding en Onderwijs

Over dit onderwerp hoopt dr W. Aalders uit Den Haag te spreken op de jaarvergadering van de Vereniging van Christelijke Onderwijzers te Amersfoort in hotel Monopole t.o. het station op D.V. zaterdag 6 april 1974.

De huishoudelijke vergadering begint 's morgens om 10.30 uur, de middagvergadering om 2.00 uur.

De V.C.O. is een tamelijk kleine, maar principiële vereniging. Ze strijdt voor het behoud en de uitbouw van het reformatisch karakter van ons Chr. onderwijs. Deze worsteling is dringend nodig. Wist u, dat er tegenwoordig zo goed als geen specifieke boeken of methoden voor onze scholen meer verschijnen? 't Is alles neutraal (en hoe!) wat de klok slaat. We zoeken zelfs tevergeefs naar een verantwoorde Gereformeerde methode voor het Bijbels Onderwijs.

De nietige V.C.O. heeft contact gezocht — en gevonden — met 6 andere organisaties van leerkrachten en schoolbesturen die eveneens reformatisch willen werken.

Een commissie uit deze organisaties neemt de verschillende methoden voor het basisonderwijs onder handen om die in onze geest te herzien, te herschrijven of — eventueel — nieuwe samen te stellen.

We hebben betrouwbare boekjes nodig op onze scholen met de Bijbel. Het V.C.O.-bestuur vraagt u, werkers bij het kleuter- en basisonderwijs, bij het buitengewoon onderwijs en bij het middelbaar- en beroeps-onderwijs, als u de Gereformeerde beginselen voorstaat, met ons mee te strijden.

Schoolbesturen kunnen zich abonneren op het verenigingsblad „De School met de Bijbel”, dat om de 14 dagen verschijnt en vele oproepingen voor personeel uit onze kringen bevat. Het contactadres voor de vereniging is: R. Rintjema, Kievitstraat 95 te Neele (Gld.), tel. 05450-1401. Komt u D.V. 6 april eens luisteren in Amersfoort?

De zaak van het reformatisch onderwijs heeft haast, want: De vijand rukt vast aan! Leest u eens Efeze 6 vers 10 tot 20, vooral vers 12.

Sola Scriptura — Voor het studentendispuut „Sola Scriptura”, uitgaande van de „Civitas Studiosorum in Fundamento Reformato”, hoopt op D.V. 3 april a.s. om 19.30 uur in het Herv. Wijkgebouw, Jac. v. Ruysdaelstr. 62 te Utrecht, dr R. H. Bremmer, te spreken over het onderwerp „Medemens als surrogaat-naaste”. Belangstellenden zijn van harte welkom!

Verschenen:

Prof. Dr. H. J. Jager,

DE EERSTE EN TWEEDE BRIEF

AAN DE KORINTHIERS

(2 delen)

totaal 682 pagina's

prijs f 29,50)

Van Prof. Jager zijn voorts de volgende dictaten nog leverbaar:

Romeinen ..... f 18,—

De Brief van Jakobus f 6,50

De Brief aan de Galaten ..... f 6,—

Filippenzen en Filemon ..... f 7,—

Copiëerinrichting

v. d. BERG

Postbus 27, Kampen
telefoon 05202-2287

Drukkerij „Steenbergen“

★

Periodieken

Boekwerken

Handelsdrukkerwerk

ZEIST - TELEFOON 03404 - 12452

De Raad van de (vrijgemaakt) gereformeerde kerk te Enschede-Noord geeft hierbij kennis van het overlijden van broeder

WOLTER JASPERS

op de leeftijd van 78 jaar.

„Maar nu, Christus is opgewekt uit de doden, als Eersteling van hen, die ontslapen zijn.”

I Corinthiërs 15 : 20

Kerkeraad en gemeente gedenken met dankbaarheid de arbeid, die br. Jaspers in de loop der jaren als ouderling zowel in de kerk te Enschede als te Enschede-Noord heeft verricht.

De HERE vertrooste zijn vrouw en kinderen en verdere familie met de rijkdom van Zijn beloften.

Namens de Raad voornoemd,

Ds O. Mooiweer, praeses

T. Hilverda, scriba

Enschede, 19 maart 1974

Wie heeft er belangstelling voor

EEN TREKTOCHT

MET AUTO EN TENT

door Europa?

Wel graag enige

spoed.

Brieven onder nr. 293 bureau Opbouw, Slotlaan 220, Zeist.

Redactieleden

Ds H. Smit

Ds G. Janssen

Drs H. de Jong

D. W. L. Milo

Drs H. E. S. Woldring

Adres van de Redactie

Postbus 7176

te Amsterdam.

Advertenties en druk

Drukkerij

„Steenbergen”,

Slotlaan 220, Zeist.

Tel. 0 3404 - 12452

Abonnementsprijs:

f 22,50 per jaar

f 11,75 per halfjaar

f 6,15 per kwartaal

Buitenland: Europa

en zeepost f 30,—;

Luchtpost f 50,—

Geref. Persvereniging

„Opbouw”

Abonnementenadministratie

Rotterdamse Rijweg

174, Rotterdam-8

Tel. 010 - 153535

Giro 40.49.45

Advertenties inzenden tot dinsdagmorgen 10.00 uur.